

1900 door de Maatschappij ter bevordering van het natuurkundig onderzoek der Nederlandsche koloniën werd uitgestuurd naar het oostelijk gedeelte van de Indo-Australische archipel. Vanuit wetenschappelijk oogpunt is deze expeditie, die bedoeld was om de these van Wallace te onderzoeken, misschien wel de belangrijkste expeditie geweest die in de negentiende en twintigste eeuw naar Indië is uitgezonden. Maar omdat het KNAG er alleen zijdelings bij betrokken was, komt de expeditie ook maar terloops in het boek aan de orde. Helemaal ontbreken de expedities die door vertegenwoordigers van andere naties werden uitgezonden, in het bijzonder door de Duitsers. Onze oosterburen hadden een uitgesproken belangstelling voor de Indische archipel en door het feit dat nogal wat geleerden in Nederland een Duitse achtergrond hadden (zoals de Amsterdamse zoöloog Weber, die met de Siboga-expeditie meeging) hadden ze ook makkelijk toegang tot de Nederlandse koloniën. Nu lag het doen verschijnen van een samenvattende studie over alle expedities in Nederlands-Indië natuurlijk niet op de weg van het KNAG; dat het genootschap nu op degelijke wijze in kaart heeft gebracht wat het op dit vlak heeft gedaan is al heel mooi. Maar de behoefte aan zo'n overzichtswerk is er wel groter door geworden.

K. van Berkel

L. A. Quak, *G. A. van Rijnberk. Gerant van de Nederlandse geneeskunde in het interbellum* (Dissertatie Rotterdam 2005; Rotterdam: Erasmus publishing, 2005, 215 blz., ISBN 90 5235 177 5).

Ofschoon de auteur van dit boek nergens rept over een biografie, ligt het hier wel zeer dichtbij. Centraal staat in dit proefschrift de Amsterdamse hoogleraar Gérard Abraham van Rijnberk (1875-1953), die een vooraanstaande rol speelde in de Nederlandse geneeskunde in de eerste helft van de twintigste eeuw. De auteur volgt de beschrevene nauwgezet en zit hem in wetenschappelijke zin dicht op de huid, zodat de in de titel aangeduide 'gerant van de geneeskunde in dit land' ook in de verdere onderbouwing in het boek waargemaakt wordt. Wat Van Rijnberk als fysioloog voortbracht en de grote omvang van zijn oeuvre, wordt door Quak voor het voetlicht gebracht, waarbij als verdienste gezien mag worden dat de schrijver ook inzicht verschaft over de tijd en de omstandigheden waarin toen de geneeskunde, met name aan de medische faculteiten, bedreven werd. Komen we over de hoogleraar-fysioloog en over de hoofdredacteur van het *Nederlandsch tijdschrift voor geneeskunde* veel aan de weet, bepaald behelpen is het bij de vraag wat de man nu eigenlijk persoonlijk dreef. De ziel van de intellectueel wordt aan ons blootgelegd en in ruime mate passeert een stoet aan begenadigde geneeskundigen bij wie hij zijn kennis opdeed, met wie hij samenwerkte of die hijzelf opleidde. Echter, of deze gezaghebbende erudiet bijvoorbeeld over humor beschikte, aangenaam was in de omgang, of hij streng of mild opgevoed was en hoe hij op zijn beurt zijn kinderen ondersteunde op hun levensweg, of hij een gelukkig leven leidde met zijn twee echtgenoten (zijn eerste vrouw stierf in 1930) en of hij welgesteld was of amper rond kon komen, daarover wordt de geïnteresseerde lezer tamelijk in het ongewisse gelaten. Terecht merkt de auteur op dat

Van Rijnberk in de schaduw van zijn beroepsleven ook nog zoiets als een familieleven leidde.

Als een donderslag bij heldere hemel komt dan ook op de allerlaatste pagina een onthulling die het proefschrift alsnog een andere wending lijkt te geven. Ofschoon Quak tot dan toe steeds in objectieve bewoordingen over Van Rijnberk heeft geschreven en hagiografische sporen hem daarbij vreemd zijn, lijkt het voor inzage vrij komen van de schriftelijke nalatenschap van de Amsterdamse hoogleraar in februari 2004 de promovendus alsnog op andere gedachten gebracht te hebben. Briefwisselingen brachten aan het licht, dat Van Rijnberk gedurende de gehele periode van zijn hoogleraarschap (1909-1946) en zijn hoofdredacteurschap van het *Tijdschrift voor geneeskunde* (1913-1946) een uitgebreid netwerk had onderhouden van erotische relaties met vrouwen. De medisch student Simon Vestdijk, overigens enige malen eerder reeds in deze studie als bron aangehaald, slaat dan blijkbaar de spijker ineens op zijn kop door de niet ongetrouwde Van Rijnberk als een 'vrouwenman' te portretteren. Plotsklaps lijkt het dan in de allerlaatste alinea's gedaan met de inzet van deze noeste werker, de grote organisator, de erudiet, de polyglot, de wetenschappelijke omnivoor, volksopvoeder en *uomo universale*. Deze grand seigneur blijkt dan de wetenschappelijke habitus van een romanticus te hebben die weinig vernieuwend en grensverleggend onderzoek verricht heeft maar die het meer lag beschouwende commentaren op de geneeskunde van zijn tijd en van de eeuwen daarvoor te leveren. De man, die door tijdgenoten nog werd omschreven als iemand die het schier onmogelijke had gepresteerd en die als wetenschapper, docent en mentor voor veel Nederlandse artsen als beheerder van de wetenschappelijke schatkist had gefungeerd, bleek uiteindelijk toch ook een gewoon persoon van vlees en bloed, die niets menselijks vreemd was.

Blijkbaar hebben de onthullingen in 2004 over de Amsterdamse hoogleraar de zorgvuldig observerende en registrerende onderzoeker, die Quak is, lichtelijk in verlegenheid gebracht en hebben hem alsnog op een ander been gezet. Ofschoon zo nu en dan best een kritische vraag of een kregelige kanttekening geciteerd wordt (de meest vergaande zijn die over een baardige kwelduivel voor studenten en een schuins-marcheerder) wordt dit vrijwel weer geheel teniet gedaan door positieve opmerkingen over zijn enorme cultuurkennis en zijn voortreffelijke docentschap. Uitgebreid gaat Quak in op de betekenis van Van Rijnberk als wetenschappelijk onderzoeker tot aan zijn benoeming als gewoon hoogleraar in de fysiologie, de ziektekundige ontleedkunde en de gerechtelijke geneeskunde aan de Gemeente Universiteit van Amsterdam op 21 juli 1909. Toetreding tot wetenschappelijke, internationale tijdschriften en het in de wacht slepen van goud op prijsvragen, hadden de weg van deze intellectueel geplaveid tot dit professoraat, die zeker in zijn beginjaren komeetachtige trekken vertoonde. Op boeiende wijze beschrijft de auteur daarbij Italiaanse wetenschappers bij wie Van Rijnberk in de leer was en die voor hem een stimulerende omgeving vormden. Dezelfde nauwgezetheid in beschrijving blijft de auteur ook opbrengen in de beschrijving van de grote diversiteit qua werkzaamheden van de hoogleraar, zijn wijze van omgaan met staf en studenten en de promoties die (mede) onder zijn begeleiding tot stand kwamen. Voor een niet-beoefenaar van de geneeskunde, die in historische aspecten geïnteresseerd is, wordt daarbij wel enig uithoudingsvermogen gevraagd. De lezer wordt geconfronteerd met het aanhalen van veel

binnen- en buitenlands onderzoek, dat op een tamelijk technische wijze gepresenteerd wordt. Niet eenieder is ingevoerd in de hersencirculatie bij het konijn en al helemaal niet als het meer in het bijzonder blijkt te gaan over de invloed van het sympatische zenuwstelsel daarbij of de segmentale huidpigmentatie bij haaien. Voorts veronderstelt de auteur dat blijkbaar elke lezer het Latijn en het Italiaans machtig is, want hij neemt niet de moeite om titels van artikelen en dissertaties te vertalen. Toch wordt het doorzettingsvermogen van de lezer beloond want Quak slaagt in zijn beschrijving erin een fraai palet aan ontwikkelingen en innovaties te geven van de geneeskunde, zoals deze op veel plaatsen in Europa op universiteiten gedoceerd werd in de tweede helft van de negentiende eeuw en in de eerste helft van de twintigste eeuw in Nederland. Van Rijnberk riep zowel een vleugje ergernis als bewondering op en is, ook na dit proefschrift, nog steeds een fenomeen over wie het laatste woord niet gezegd is.

J. J. C. Huige

M. Bloembergen, *De koloniale vertoning. Nederland en Indië op de wereldtentoonstellingen (1880–1931)* (Dissertatie (bewerkt) Universiteit van Amsterdam 2001; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2002, 463 blz., ISBN 90 284 1925 X).

Dutch colonial contributions to five world exhibitions, held in the latter part of the nineteenth- and early twentieth centuries, are the subject of Marieke Bloembergen's accomplished volume. Bloembergen analyses not only what was shown in Amsterdam (1883), Paris (1889, 1900 and 1931), and Brussels (1910), but also the organizational and decision-making processes and the broader ideological and political contexts of each colonial show. She examines and tries to refine concepts such as Bennett's 'exhibitionary complex', Anderson's 'imagined communities', and Saïd's 'orientalism'. One of her central questions is: what do these exhibitions tell us about the Netherlands? For although the colonial sections of world exhibitions were ostensibly exhibiting the colonial project and colonised peoples of (primarily) the Dutch East Indies, the choices involved in developing and realizing these displays express central concerns of the period.

Nation states participating at world exhibitions displayed progress as technological developments and, alongside or adjacent to the fruits of industrialization, their respective colonial projects included living people. Juxtaposing technological innovation and progress with people living in villages or practicing crafts that differed to varying degrees from European standards, made evolutionary ideas materialize in a seemingly irrefutable manner. The difference between a Javanese *kampong* (Amsterdam, 1883) or a Congolese village (Brussels/Tervuren 1910) and the surrounding suburbs reinforced the idea of civilization. However, as Bloembergen argues, over time the colonial shows also turned the very idea of civilisation into a problem. For if, at the 1883 Amsterdam exhibition, the Javanese *kampong* seemed to exemplify the less developed nature of this colonised society, standing as it did alongside the machine gallery ('us'), later exhibitions changed their focus. Bloembergen uses these changes to question Saïd's overly hegemonic view of colonial imaginings. Behind nineteenth century 'othering' lurked a range of questions about the

binnen- en buitenlands onderzoek, dat op een tamelijk technische wijze gepresenteerd wordt. Niet eenieder is ingevoerd in de hersencirculatie bij het konijn en al helemaal niet als het meer in het bijzonder blijkt te gaan over de invloed van het sympatische zenuwstelsel daarbij of de segmentale huidpigmentatie bij haaien. Voorts veronderstelt de auteur dat blijkbaar elke lezer het Latijn en het Italiaans machtig is, want hij neemt niet de moeite om titels van artikelen en dissertaties te vertalen. Toch wordt het doorzettingsvermogen van de lezer beloond want Quak slaagt in zijn beschrijving erin een fraai palet aan ontwikkelingen en innovaties te geven van de geneeskunde, zoals deze op veel plaatsen in Europa op universiteiten gedoceerd werd in de tweede helft van de negentiende eeuw en in de eerste helft van de twintigste eeuw in Nederland. Van Rijnberk riep zowel een vleugje ergernis als bewondering op en is, ook na dit proefschrift, nog steeds een fenomeen over wie het laatste woord niet gezegd is.

J. J. C. Huige

M. Bloembergen, *De koloniale vertoning. Nederland en Indië op de wereldtentoonstellingen (1880–1931)* (Dissertatie (bewerkt) Universiteit van Amsterdam 2001; Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2002, 463 blz., ISBN 90 284 1925 X).

Dutch colonial contributions to five world exhibitions, held in the latter part of the nineteenth- and early twentieth centuries, are the subject of Marieke Bloembergen's accomplished volume. Bloembergen analyses not only what was shown in Amsterdam (1883), Paris (1889, 1900 and 1931), and Brussels (1910), but also the organizational and decision-making processes and the broader ideological and political contexts of each colonial show. She examines and tries to refine concepts such as Bennett's 'exhibitionary complex', Anderson's 'imagined communities', and Saïd's 'orientalism'. One of her central questions is: what do these exhibitions tell us about the Netherlands? For although the colonial sections of world exhibitions were ostensibly exhibiting the colonial project and colonised peoples of (primarily) the Dutch East Indies, the choices involved in developing and realizing these displays express central concerns of the period.

Nation states participating at world exhibitions displayed progress as technological developments and, alongside or adjacent to the fruits of industrialization, their respective colonial projects included living people. Juxtaposing technological innovation and progress with people living in villages or practicing crafts that differed to varying degrees from European standards, made evolutionary ideas materialize in a seemingly irrefutable manner. The difference between a Javanese *kampong* (Amsterdam, 1883) or a Congolese village (Brussels/Tervuren 1910) and the surrounding suburbs reinforced the idea of civilization. However, as Bloembergen argues, over time the colonial shows also turned the very idea of civilisation into a problem. For if, at the 1883 Amsterdam exhibition, the Javanese *kampong* seemed to exemplify the less developed nature of this colonised society, standing as it did alongside the machine gallery ('us'), later exhibitions changed their focus. Bloembergen uses these changes to question Saïd's overly hegemonic view of colonial imaginings. Behind nineteenth century 'othering' lurked a range of questions about the